

LUND UNIVERSITY

En död som kan besvärjas

Lundblad, Kristina

Published in:
Sydsvenskan

2015

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Lundblad, K. (2015). En död som kan besvärjas. *Sydsvenskan*. <http://www.sydsvenskan.se/kultur--nojen/en-dod-som-kan-besvarjas/>

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

SYDSVENSKAN

En död som kan besvärjas

KULTUR & NÖJEN **Den fysiska bokhandelns död är inte en naturlag, utan kan motverkas med hjälp av politik, skriver bokhistorikern Kristina Lundblad.**

Text: Kristina Lundblad

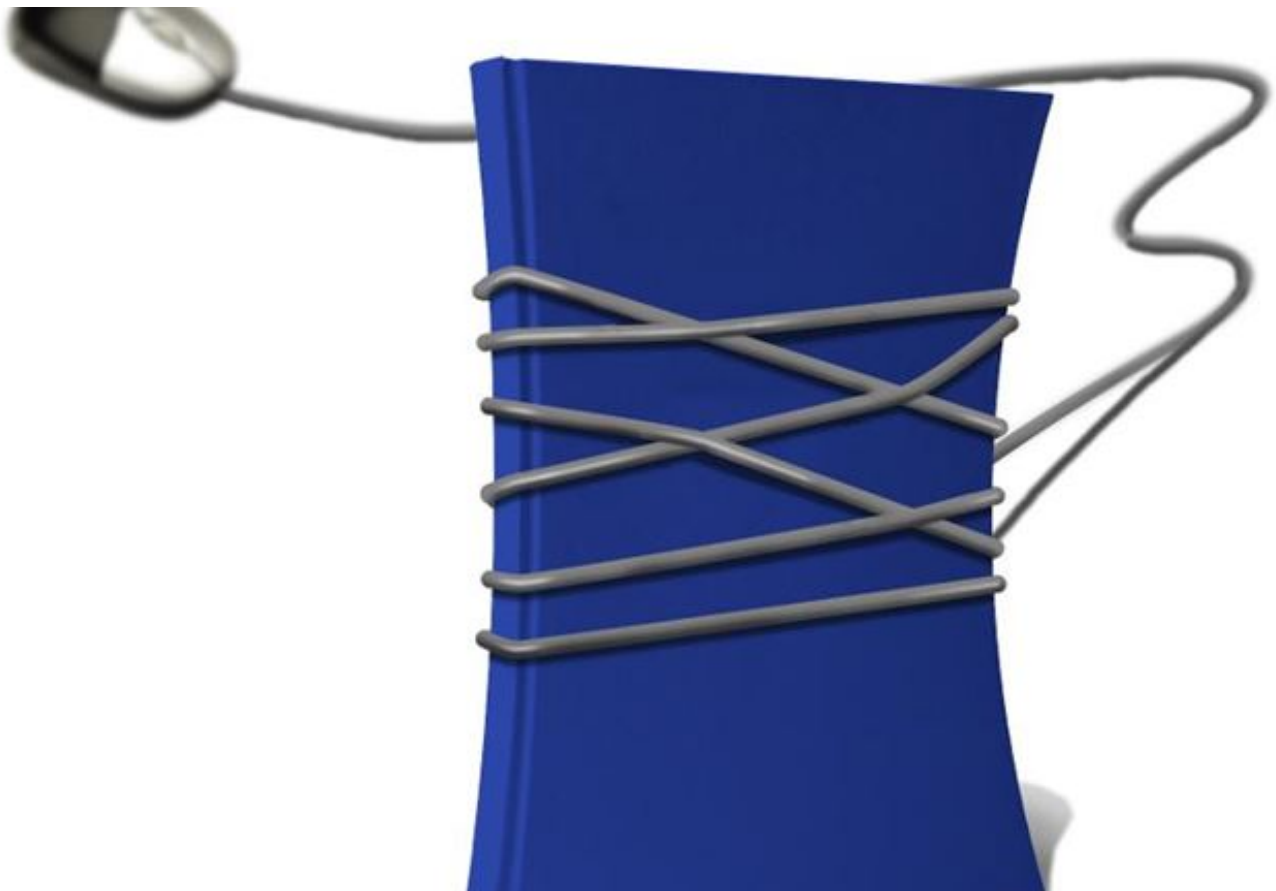

BILD: PETTER BJERREGAARD

Publicerad 16 januari 2015 00.30 · Uppdaterad 16 januari 2015 00.30

”Intet hinder vare för bokhandelns idkande”, står det i Tryckfrihetsförordningen från 1809. Med den infördes etableringsfrihet för bokhandeln, vem som helst fick alltså starta bokhandel eller förlag vilket inte hade varit fallet tidigare. Att frågan om vem som får bedriva handel med böcker tas upp i en lagtext om tryckfrihet är intressant och visar att ordet inte endast måste få uttryckas fritt utan även spridas och handlas med fritt. Det måste finnas en fungerande infrastruktur för förmedling av det vi uttrycker i skrift.

Nätet är en sådan infrastruktur och mycket tyder på att den svenska bokhandeln i sin helhet

kommer att förflyttas dit. Men även om internet är rymligare än hela vårt vidsträckta land, så finns där inte plats för särskilt många bokhandlare. I dagarna meddelades det att Hamrelius i Malmö är försatt i konkurs och om nedläggningen verkställs läggs ännu ett namn till den mycket långa lista över svenska boklådor som upphört att existera som fysiska platser, utan att för den sakens skull omvandlas till företag på nätet.

1970 saknade 9 procent av de svenska kommunerna bokhandel. 2012 var andelen uppe i 35 procent, vilket är lika med 101 kommuner. Endast 55 kommuner hade två eller fler boklådor, idag torde det vara ännu färre. Den är ingen överdrift att säga att den traditionella allmänbokhandeln är utrotningshotad. Vid sekelskiftet var dess marknadsandel 90 procent, elva år senare hade den minskat till 54 procent. Uppgifterna kommer från Litteraturutredningen 2012 och där kan man också läsa att nätbokhandeln under samma period ökade sin andel av bokförsäljningen från två procent år 2000 till 33 procent 2011.

I sin artikel om Hamrelius (Sydsvenskan 14/1) menar Per Svensson att den fysiska bokhandelns död kan härledas till "den mäktiga digitala förändringsvåg som kan komma att svepa med sig inte bara videobutiker och boklådor utan också dagstidningar och förlag". Nätet och den digitala tekniken omformar villkoren för vårt sätt att tänka och bete oss. I vissa avseenden sker det med brutal tydlighet, i andra på ett så subtilt sätt att vi knappt lägger märke till det. Men det betyder inte att nätet är ett naturfenomen som övertagit beslutanderätten över våra liv. Det är inte en flodvåg som planlöst sveper fram och omfördelar ägande och maktstrukturer. Tvärtom är det ett mycket precist instrument för den som har råd att integrera komplexa, digitala strukturer i sin verksamhet och som tillåts övertyga eller tvinga andra att anpassa sig. Något som gärna sker med hänvisning till "det digitala" som en obeveklig och evolutionär process där utrotning hotar dem som inte visar anpassningsförmåga.

Medier och bokmarknad är ett bra exempel på detta. När det gäller det som kallas vertikal integration, att en aktör kontrollerar såväl produktion och distribution som återförsäljning inom ett marknadssegment som exempelvis böcker, är Bonniers och KF synnerligen välmeriterade. Bara inom bokhandeln står de tillsammans för drygt 80 procent av ägandet och med Bokus (KF) och Adlibris (Bonniers) dominerar de nätbokhandeln totalt. Här kräver de kraftiga rabatter på f-priset och förlagen har inte mycket att sätta emot, de är ju beroende av att sälja sina böcker. Och svenskarna köper en betydligt större andel av sina böcker i nätbokhandeln än vad bokköpare gör i andra länder. 2013 var den så gott som lika stor som den traditionella bokhandeln. Det enda hotet mot de två stora svenska aktörerna är jätten Amazon. Den dag Amazon etablerar sig i landet lär de svenska mediekonglomeraten få smaka på sin egen medicin.

Att folkbiblioteken ska betala den Bonnierägda e-boksproducenten Elib varje gång de lånar ut en e-bok visar hur den försigkomne också kan lyckas navigera in i offentliga, skattefinansierade verksamheter. Ett annat exempel är sänkningen av bokmomsen 2002. Svenska förläggareföreningen, där Bonniers och Norstedts (KF-ägt) är mycket inflytelserika, lyckades genom en välregisserad lobbykampanj driva igenom en skattesänkning på böcker som efter ett initialt skede av ökad bokförsäljning visade sig leda till platt ingenting, ja bortsett från ökade marginaler för förlagen och minskade skatteinkomster för staten. Bokförsäljningen ökade inte, bokpriserna sjönk

inte, folk började inte läsa mer. Istället hamnade detta skattefinansierade statsstöd till största delen hos de förlag som ger ut de bäst säljande titlarna – ju fler ex som säljs av en titel desto större blir ju stödet. Nu är man igång med en kampanj för sänkt moms på e-boken också. Mot bakgrund av fiaskot med den tidigare momssänkningen är idén synnerligen bisarr.

Jag träffade den franska bokmarknadssociologen Sophie Noël i Paris i julas och hon menade att den enda förklaringen till att Frankrike fortfarande har en vital fysisk bokhandel med många olika aktörer är det fasta bokpriset. Fasta bokpriser gör att återförsäljare inte kan konkurrera med priset på en bok. Den kostar alltså lika mycket i varuhuset och nätbokhandeln som i den klassiska bokhandeln som därför inte slås ut av stormarknader som bara säljer det mest gångbara eller av näthandlare som vid fri prissättning hade kunnat hålla betydligt lägre priser på grund av sina låga omkostnader.

I Sverige förbjöds fasta priser 1953 då vi fick en ny konkurrenslag. Bokmarknaden lyckades dock utverka dispens fram till 1970. Syftet med lagen mot hinder av konkurrens var att motverka monopolbildningar och skälet till att bokmarknaden till slut fick foga sig och införa fri prissättning var att lagstiftarna inte längre var beredda att betrakta böcker som en handelsvara mer speciell än varor som skor och tvål. Att boken inte är en vara vilken som helst är annars ett vanligt argument för de speciella hänsyn många anser att den bör visas.

Man kan tycka vad man vill om fasta priser, men man måste konstatera följande: Fasta priser skyddar den fysiska bokhandeln och mångfalden i litteraturutbudet, i titeldiversiteten. Sänkt bokmoms gynnar boken som handelsvara och gagnar de mest lättsålda titlarna. Detta ligger i sakens natur, i hur respektive system fungerar. Anser man att Sverige kan ha glädje av att ha kvar den fysiska bokhandeln så finns det alltså medel att påverka utvecklingens förmenta oöveklighet. Den drivs inte av någon mystisk digital kraft utan av beslut fattade eller inte fattade inom politik och näringsliv.

Det kan också påpekas att argumentet att böcker är annorlunda jämfört med andra handelsvaror – en uppfattning som diskvalificerades till gagn för fria bokpriser kring 1970 – är exakt samma argument som fick till stånd momssänkningen 2002. Uppfattningen om hur boken fungerar i det ekonomiska systemet har skiftat. Kan det vara så att det vi kallar monopol också är föränderligt, att det som för ett halvt sekel sedan skulle skydda oss mot monopol nu kommit att bidra till skapandet av detsamma? Fria priser är i princip bra, men hur fria är de och vilket pris betalar vi för dem?

FASTA BOKPRISER

Länder med fasta bokpriser (där näthandlarna alltså inte får sälja billigare än den fysiska bokhandeln):

Frankrike

Tyskland

Österrike

Nederländerna

Italien

Spanien

Portugal

Grekland

Ungern

Norge

Israel

Libanon

Argentina

Sydkorea

Japan

Sri Lanka

Thailand

Mexiko

Slovenien